

OPBOUW



weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

C. P. Plooy / Ede

„Wij hebben een Koning!“

Matth. 28 : 16-20

Filip. 2 : 5-11

Psalm 2

Als iedere Opbouwlezer eens moest opschrijven wat voor hem/haar eigenlijk „geloven“ is en het geloof betekent, — wat zouden de antwoorden dan uiteenlopen. Een staalkaart: geloven is voor no. 1 een genadig God hebben; voor no. 2 een Vader in de hemel hebben; voor no. 3 een Zaligmaker hebben; voor no. 4 een verzekerde toekomst: voor no. 5 bijbellezen, bidden en naar de kerk gaan; voor no. 6 schuilen bij God... Maar ik vrees dat niet velen zouden invullen: geloven is *één Koning hebben*. Een Redder, een Bevrijder, een Verzorger... dat spreekt ons wel aan, maar een Koning? We zingen op Hemelvaartsdag vaak koningspsalmen, maar het klinkt wat opgeschroefd, 't hoort er nu eenmaal bij. En de Hemelvaartspreek komt soms wat gezwollen over, door grote woorden en dure kreten.

Geloven is... een Koning hebben.

Lopen we daar nog warm voor? Is dat wellicht de oorzaak van lege kerken met Hemelvaart en volle kerken met Kerst? Knielen we makkelijker bij de kribbe van Bethlehem dan voor de verhoogde Heer in de hemel (Filip. 2 : 9-11)? Wat haalt al ons preken en zingen over de Koning op zijn troon eigenlijk uit, in een wereld, die de zwakken op-offert aan de belangenstrijd van de sterken? De zon gaat op en de zon gaat onder, de klok tikt en de jaren schuiven voorbij, bijna 20 eeuwen Koning-zijn van Christus... en geen nieuws onder de zon, zegt de Prediker. Of moeten we zeggen, dat dit juist het grote Nieuws is, dat de Prediker nog niet weten kon, maar dat schijnt als de opgaande zon in haar kracht: Christus is Koning!

Ja, wij hebben een Koning... achter de wolken en het is nog niet om over naar huis te schrijven. Want op de Olijfberg konden de discipelen wel hetzelfde zeggen als op Golgotha: „Is dat, is dat mijn Koning?“ Waar is dan zijn almacht thans en waar zijn goddelijke glans? Als je lang naar boven kijkt krijg je de tranen in de ogen. Daarom wordt de blik van de discipelen door de engelen al gauw afgeleid van de *hoogte* naar de *verte*. Ginds ligt Jeruzalem... en nog verder Judea... en nog verder Samaria... en nog verder de einden der aarde! Niet vernageld maar in beweging en in actie, want we hebben meer dan een Redder, een Verzorger, een eerste of laatste H.B.O.... geloven is: een *Koning* hebben. Buigt u aan zijn voetbank neer en zingt de lof van onze Heer!

Er is een tijd geweest, dat men geen koning had in Israël en dat was geen beste tijd, want ieder deed toen wat goed was in eigen ogen (Richt. 21 : 25).

Maar als Israël koningen krijgt is het ook nog niet alles. De eerste werd een tiranniek vervolger, de tweede vergoot te veel bloed om een tempel te mogen bouwen, en de derde liet weer zoveel bouwen, dat zijn volk zuchtte onder zware lasten.

Een koning is blijkaar ook nog niet alles.

Maar over de Koning, die op Hemelvaartsdag zijn troon beklimt behoeven we geen twijfels te hebben. Paulus schrijft in Filip. 2 dat Hij zijn koningschap te danken heeft aan zijn *ootmoed* en *nederigheid*. Hemelse heerlijkheid liet Hij achter om op aarde te komen als een kind,

ja als een knecht, ons in alles gelijk, maar dan wel op de onderste tree van de ladder.

We hebben wel een zeer vreemde Koning, die op een ezel zijn stad binnenreed, met doornen zich kronen liet en zijn titel „Koning der Joden“ boven zijn hoofd aan een kruis kreeg. De weg naar zijn troon was wel een weg van bloed en tranen, maar van zijn *eigen* bloed en tranen. Uniek!

Geloven is deze zelfde Kruiskoning nu als Koning in de hemel te hebben. Toegerust met alle macht in de hemel en op de aarde. (Matth. 28 : 18).

„Waarom woelen de volken en spannen de natiën samen tegen God en zijn gezalfde Koning?“ (Psalm 2)

Om dezelfde reden waarom enige jaren geleden Amsterdam in grote beroering werd gebracht door opstandige elementen, bij de inhuldiging van onze Koningin. Een paar dagen later wat er niets te doen in Amsterdam — bij 't meifeest van de *vrijheid*, dát werd toen ongestoord gevierd. 't Is maar de vraag hoe je de vrijheid invult. Per slot van rekening is Psalm 2 ook een „bevrijdingslied“: „Laat ons hun banden verscheuren“ (vs. 3). Protestsong. Maar van wie en tegen wie? De dag van Christus' troonbestijging is bepaald niet zonder opstandige rellen en kreten verlopen. Feest in de hemel, maar niet overal op de aarde. Bij de inhuldiging van zijn Zoon moet God zelf in *toorn* spreken: „Ik heb mijn Koning aangesteld, — laat u door Hem gezeggen en dient Hem met vreze, opdat ge niet te gronde gaat... Welzalig allen die bij Hem schuilen“ (vss. 10-12).

Geloven is: *bij deze Koning schuilen*.

Waarom zouden we niet kiezen voor deze omschrijving van „geloven“? Omdat we misschien ergens in ons hart toch niet willen, dat Deze Koning over ons is (Luk. 19 : 14, 27)?

Willen we Jezus wel als Redder in de nood, maar niet als Koning, omdat we 't zelf voor het zeggen willen houden?

Of is ons geloof misschien te klein voor zo iets *groots* als de Hemelvaart en Troonsbestijging van onze Heer? Is zijn almacht ons te machtig? Lijden we te weinig aan de wereld om echt blij te kunnen zijn met zo'n Koning? Is het wereldgebeuren nog te veel een „ver-van-ons-bed-show“? En is om die reden de Hemelvaartsdag zo'n eenzaam en vergeten feest geworden onder de christelijke feesten?

Christenen lijden als het goed is aan de wereld, maar verheugen zich in hun Koning! Het is een lange weg en een roerige tocht naar de volinding der wereld. Wolken en donkerheid benemen ons het gezicht op onze Koning... het *gezicht* wel, maar het *geloof* niet.

We hebben een Koning! En ik ben verzekerd, dat dood noch leven, heden noch toekomst, engelen noch machten, hoogte noch diepte ons ooit kan scheiden van de liefde en de trouw van God, die zo heerlijk zich manifesteert in Christus Jezus, — mijn Koning en mijn God. (Rom. 8 : 38, 39).

IN DIT NUMMER

- | | |
|---|--|
| 157 Ds C. P. Plooy, „Wij hebben een Koning“ | 160 D. W. L. Milo, Eppo Doeve |
| 158 Drs H. de Jong, Evangelisatie | 161 K. Janssens, Over het „Wilhelmus“ (4) |
| 159 Redactie, Bij de dood van een dichter | 162 Ds K. T. de Jonge, De golfbeweging van het diakonaat |
| 159 M. de Jonge, Beproefde trouw (7) | 163 Drs P. J. van Kampen, Boekbespreking |

EVANGELISATIE (3)

Ik zit nog wat na te mijmeren over het tv-programma van gisteravond vanwege IKON/RKK: *Moeten we elkaar blijven bekeren?* Ik heb het wel niet helemaal gezien, maar toch voor een belangrijk gedeelte. Wat bevindt het geestelijk-kerkelijk leven van Nederland zich vandaag toch in een stroomversnelling! — dacht ik bij het kijken. Het is alsof de nieuwe ontwikkeling nu pas goed los komt; alsof wat jaren lang met kwistige hand gezaaid is nu plotseling uit de grond schiet. Wat bedoel ik? Wel, de verpolitiekering van ons geloof. Men liet zich in dat programma haast geen gelegenheid voorbij gaan om het gesprek in die richting te douwen en te drammen. Iedere geloofsuiting werd op haar politieke relevantie getoetst. Zelfs bespottelijke onkunde snelde te hulp om de gedachtenwisseling in het walhalla der politieke stellingname te doen belanden. De heer — nee, broeder Hoekendijk — wiens eenvoudige en moedige getuigenis mij verwarmde — herinnerde aan de tijd der eerste christenen die het keizer-offer weigerden te brengen en om die reden voor de leeuwen werden geworpen. Dat was een tijd van *kiezen* en van geloofs zekerheid op grond van dat kiezen. Maar wat kreeg hij terug? „De eerste christenen waren dus ook al tegen de keizer en zijn politiek”. Inderdaad bespottelijke onkunde, want wat hebben die eerste christenen gebeden voor hun keizer en hem gehoorzaamd waar zij maar konden. Hun opstelling tegenover zijn gezag was positief. Alleen het keizer-offer, d.w.z. de vergoddelijking, weigerden zij hem. Daarmee zeiden zij luid en duidelijk dat het politieke leven niet zaligmakend is. Men zou wensen dat de tegenwoordige christenheid daar goede notie van nam! Op de evangelist Hoekendijk was ik jaloers, omdat hij tot dit pratende, pratende, gezelschap *totaal* niet behoorde. Hij was *geheel anders* (Ef. 4 : 20). Dat tunnel-graven waar ik het in een eerder artikel over had was bij hem voltooid; hij was er doorheen. Je kon zien dat hij gewend was met het evangelie in de echte wereld te staan, beschikbaar voor mensen die naar zekerheid zoeken. Gefeliciteerd!

Massa ?

Maar nu verder. Br. Hoekendijk zei dat Nederland zendingsterrein geworden is. Hij voorzag dat men van (bijvoorbeeld) Korea uit hier naar toe zou komen om de boodschap van het evangelie te brengen. Het



zou kunnen. Maar ik denk niet dat die prediking hier even massale bewegingen zal losmaken als daar. Men versta mij wel: ik heb er geen behoefte aan mij over dat geloof der Koreanen laatdunkend uit te spreken door het bijvoorbeeld het stempel 'amerikaans' op te drukken, zoals in het tv-programma gebeurde. En de lezer weet: amerikaans is het ergste wat bestaat. Vooral in de ogen van het verpolitiekte christendom kan dat geen enkele genade vinden. Vandaar dat het anti-amerikanisme in een bepaald soort kerken zo'n krachtige voedingsbodem vindt. Dat komt doordat de Amerikanen in groten getale nog geloven. Dat geloof mag er in sommige opzichten wat merkwaardig uitzien — dat vind ik ook — maar het valt niet te ontkennen dat je bij hen vaak een heel warm geloofsleven aantreft. En degene die zijn geloof kwijt is ergert zich mateloos aan degene die zijn geloof nog heeft. Ziedaar één van de belangrijkste wortels van het anti-amerikanisme in ons land. — Maar waarom verwacht ik dat massale bekeringen hier zullen uitblijven? Omdat het zaad van het evangelie hier niet meer in maagdelijke bodem valt. Er is hier al eens geoogst. En weliswaar vinden we in Nederland een onkerkelijkheid die even diep gaat als het meest onversneden heidendom, maar de vele radeloos zoekenden om ons heen lijken ten opzichte van het evangelie een vooringenomenheid te hebben: dat niet! dáár hebben we onze toekomst van! Ze worden trouwens in hun weerzin tegen evangelie en kerk krachtig gesteund door het verpolitiekte christendom dat van de achter ons liggende tijd alleen maar kwaad weet te spreken zonder te onderscheiden — zoals wij een vorige maal probeerden — tussen een hartelijke en een geveinsde gehoorzaamheid aan het evangelie. (Dat is het! Men onderscheidt niet meer! Nergens meer! De jaren des onderscheids zijn voorbij in onze cultuur.)

Enkelingen !

Maar al blijft ons de massaliteit onthouden, dat is geen reden om het evangeliseren te laten. Als er in de hemel blijdschap is over één zon-



pastorale notities

KERKELIJKE HOOGMOED

Volgens een krantenverslag dat ik las heeft de voorzitter van het contactorgaan voor de gereformeerde gezindte, ds L. J. Geluk, op de jaarlijkse conferentiedag gesproken over kerkelijke hoogmoed als oorzaak van het feit dat de gereformeerden verspreid over vele kerken-groepen toch maar niet tot de óók zichtbare eenheid kunnen komen. Ds Geluk wijst in dezelfde richting waarheen aan het einde van het vorige jaar ds G. Janssen in ons blad ons wees. Ds Janssen waarschuwde onze kerken toch vooral niet op zoek te gaan naar een eigen identiteit, hoewel hij inziet dat in de loop van de tijd een kerken-groep eigen trekken gaat vertonen. Maar het streven daarnaar wijst ds Janssen af als in strijd met de ware katholiciteit van de kerk, die we geloven en belijden. Ik vermoed dat ds Geluk en ds Janssen eigenlijk op hetzelfde wijzen. Het is nl. hoogmoed om een eigen identiteit te willen hebben. In dat zoeken of koesteren van een eigen identiteit maakt de godsdienstige mens zich breed tegen God in plaats van heel ootmoedig uit de genade te willen leven ook in ons kerkzijn. We hebben geen andere identiteit dan ons verbonden zijn met de Christus der Schriften. Dat

gehecht zijn aan eigen groep kan makkelijk hetzelfde gevoel zijn als het gevoel van de supporters van een voetbalclub of de fans van één van de idolen van deze tijd. Het „wij van de Avro” of welke andere slogan men kan bedenken is dan in wezen hetzelfde als „wij calvinisten” of „wij gereformeerden” van welk soort dan ook.

Ds Janssen waarschuwt tegen een statische kerkbeschouwing. Dan is men nl. niet meer onder de indruk van de zonde die er is in de gedeeldheid tussen gereformeerden onderling.

K. Schilder, vaak verguisd, vaak bewonderd, soms geïmiteerd, maar weinig nagevolgd, heeft ons geleerd bereid te zijn eigen kerkhuis te verlaten om een nieuw te betrekken, als dat nieuwe maar iets beters is. Waar die bereidheid niet is, is de kerkelijke hoogmoed aanwezig. En die hoogmoed is de hoogmoed van de vrome mens die zich zelf wel kan redden inzake het kerkvraagstuk.

Ds L. J. Geluk is behalve voorzitter van het genoemde contactorgaan ook voorzitter van de gereformeerde bond. Zou het nu niet eens op de weg van de gereformeerde bond liggen, als grootste groepering binnen de gereformeerde gezindte om te pogen het gesprek gaande te maken over de verdeeldheid onder klassiek gereformeerden? Want het ergste is als we de pijn van de verdeeldheid niet meer voelen, omdat we ons in eigen groep wel thuis voelen. Want het is erg: geslagen te worden en geen pijn te voelen.

H. Amelink, Aalten

daar die zich bekeert, zoals Jezus zegt, dan mogen wij aardmensjes ons best voor die ene wat inspannen. Als dát nu toch eens van ons gezegd zou kunnen worden in de dag der dagen: hij/zij heeft één medemens bij de Here Jezus gebracht. Is dat niet iets om een kleur van te krijgen? Zou van ons niet veel gemakkelijker gezegd kunnen worden: door hem/haar heeft één medemens zijn geloof verloren? Trouwens, ik denk dat dit het bijzondere van de aankomende tijd zal zijn dat die enkelen die zich bekeren uit *alle* hoeken en gaten van het leven zullen komen. Dus niet groepsgewijs uit de christelijke woonwijk 'Patrimonium', maar zoals de profeet zegt: één uit een stad en twee uit een geslacht (Jer. 3 : 14). Dus uit een verscheidenheid van levensverbanden. Ik heb deze tekst van Jeremia in mijn jeugd vaak gehoord. Niet dat hij bij ons thuis een bijzondere rol speelde, maar ik kom uit de zware Alblasserwaard en vandaar. Er werd met die tekst wel eens erg zuinig gedaan. Alsof je een speciale vergunning moest hebben om na die 'een' en 'twee' nog 'derde'

te zijn. Maar dat is niet nodig. Eigenlijk zit er best een leuk grapje in dat profeten-woord opgesloten. Er zitten twee reeksen in: één — twee, en stad — geslacht. Wanneer je die twee reeksen voortzet krijg je dit: één - twee - drie, en stad - geslacht - huis. Dus de tekst zou als volgt vertaald kunnen worden: „Ik zal u nemen, één uit een stad, twee uit een geslacht...” waarbij dan de stippletjes aangeven dat het met een derde term zou kunnen verder gaan: „en drie uit een huis”. Een dubbel oplopende reeks dus: steeds meerderen uit steeds kleinere eenheden. Dat is bemoedigend! Wanneer de toeloop als een sijpelend stroompje begint, wanhoop dan niet! Je zou toch verderop ook getalsmatig nog voor verrassingen kunnen komen te staan! Dit zegt de profeet Jeremia in een hoofdstuk waarin hij iets vertelt over zijn evangelisatie-werk in het noordelijk tienstammenrijk. Want werkelijk zijn er destijds vanuit het zuiden verschillende evangelisatie-compagnes in noordwaartse richting ondernomen. Onder degenen die sinds jaar en dag van Israëls evangelie vervreemd waren. Bijvoorbeeld

ook door of op last van koning Hizkia is dat gebeurd. In II Kronieken 30 wordt daarvan verteld. Je zou het niet verwachten dat je in zo'n boek als Kronieken iets over ons onderwerp 'evangelisatie' zou kunnen vinden. Men zou zich ook daar trouwens kunnen laten ontmoedigen door het resultaat: „...Men lachte hen uit 'en bespotten hen'". Toch: „Maar enige mannen uit Aser, Manasse en Zebulon verootmoedigden zich en kwamen naar Jeruzalem". Als daar nu eens de voorouders van de latere profetes Anna bij geweest zijn van wie Lukas (2 : 36) vertelt dat zij uit de stam van Aser was...? Zou alleen om de rol die zij gespeeld heeft rondom de geboorte van de Zaligmaker het hele 'Project - 700 v.C.' niet geslaagd mogen heten? Voor hoeveel weduwen tot in onze dagen toe zal Anna niet tot zegen geweest zijn!

Afspraak

Zoals ik een vorige maal al zei: men is in de groepen verder met de evangelisatie-gedachte (en vooral met de evangelisatiepraktijk) dan in de kerken. Wij moeten er niet te eigenwijs voor zijn onze achterstand in dezen te erkennen. Anderzijds behoeven we onze vrijmoedigheid ook weer niet weg te werpen. Wij zouden namelijk als kerkelijken in de evangelisatie wel eens een heel eigen taak toegewezen kunnen krijgen. Wat ik bij mijn evangelische broeders en zusters zo bewonder is hun geloofswarmte; wat ik bij hen wel eens mis is een geloofsdiepte, of beter: diepte van geloofskennis. Ten opzichte van hen zijn wij in dat opzicht binnenvetters. 'A sleeping giant' — een slapende reus, zei Schaeffer eens van onze kerken. Het gevaar is natuurlijk dat wij op dit getuigenis bekwaam doorpitten. Of wij zulke reuzen zijn, weet ik trouwens ook niet. Maar wel is het zo dat mensen als br. Hoekendijk mij wakker maken. En niet alleen mij, ik zie het bij meerderen. Welnu, zouden de christenen uit de kerken met de christenen uit de groepen met het oog op de evangelisatie niet een verbond kunnen sluiten? Eenwording, samensmelting, bedoel ik dat? Nee, een gewone afspraak maken: als jullie evangelischen nu de haringen vangen dan zullen wij gereformeerden ze kaken en pekelen, dat wil zeggen: een behandeling geven met het oog op duurzaamheid. „Ja, ja, en dan jullie de hele vangst houden zeker!" Nee, ik ben geen kerkist; we zullen de vangst eerlijk verdelen. Ik gun de evangelischen best wat degelijk onderlegde christenen, zoals ik van hen graag wat warme christenen wil ontvangen. We zouden zo aan beide kanten tot het praktische inzicht kunnen komen, dat we samen iets te bieden hebben aan onze zoekende medemens. Door de dienst worden we dan misschien nog eens helemaal verenigd, zoals Nathan Söderblom eerder in deze eeuw profeteerde.

Bij de dood van een dichter

Henk Langerak is niet meer, zo meldde een telefoontje vanmiddag. Nauwelijks als redacteur van dit blad afgetreden — om gezondheidsredenen — is het einde daar. Verwacht en toch te vroeg.

September 1979 werd hij als mederedacteur bij onze lezers ingeleid. Zijn werk was onder ons voordien al bekend; nu kwam het vrij regelmatig. In 1979 waren het 7 artikelen, in het volgende 15, in het laatste jaar 14. Dat zijn 36 goedgegeschreven bijdragen in ruim twee jaar tijd. Plus zijn aandeel in de redactionele gesprekken. Langerak heeft er zich niet van afgemaakt.

Die artikelen behandelden, zoals u weet: dichters. Hun dichtwerken, hun gedachten achter hun woorden. Om een dichter te verstaan moet je wel zelf dichter zijn. Want een dichter is iemand die veel denkt en weinig schrijft. Maar die dan ook in zulke zwaargeladen volzinnen kan schrijven, dat je het geschrevene maar langzaam moet verteren. Men zou willen zeggen: iemand die met zijn hart denkt.

Henk Langerak bracht ons uiteenlopende dichters naderbij: de ouderen zoals Gezelle, Geerten Gossaert en Bloem; de latere generatie als Achterberg, Muus Jacobse, Nijhoff; tijdgenoten als Bert Voeten, Ida Gerhardt, Annie Pansier, Presser, Martha Marijs-Visser, Jan Wit, Cornelis Goslinga.

Wie zijn kolom las weet, wat wij in hem verloren hebben. Een voorzichtige en bescheiden broeder. Langerak sprak niet in geheimtaal, maar maakte dichterstaal leesbaar voor ongeletterden. Zijn hele persoonlijkheid was daar op ingesteld. Van huis uit conventioneel-calvinist, had hij tegelijk dat spirituele, intuïtieve element, dat op naïeve wijze, klaar en helder, de gedachten achter het verbale pantser blootlegt. Zijn blauwe kinderlijke ogen spraken de taal van zijn hart.

Ik weet dat ik niet de enige ben, die dikwijls een traan van ontroering wegslikte bij het luisteren naar zijn bewogen trant. Hij stalde immers kostbaarheden uit, goede woorden op hun pas gesproken; gouden appels in zilveren gebeeldde schalen, zei Salomo. Zelf gegrepen door zijn dichters kon hij ons grijpen en meenemen. Allerm minst critiserend, lieve prijzend wat hij aan schoone tegenkwam, mocht hij zijn kinderlijke blijdschap zo graag met ons delen. Daar heeft hij goed aan gedaan.

Het moet u als mij zijn opgevallen, hoe zeer deze dichter met de dood vertrouwd was. Verscheidene malen stond hij stil bij Marsman's verzen, die de eigen dood voorzagen; bij de dichter en zijn dood; dichters over de begrafenis van een dichter; Presser's ontroerende gedichten over zijn vermoorde vrouw. Een dichter ziet verder dan een doorsneemmens: ziet dit leven begrensd tussen geboorte en dood. En weet daarin, als hij Henk Langerak heet, zich veilig en geborgen. Ook verzekerd van het nieuwe leven in Jezus Christus. Want God heeft het eerste en het laatste woord. De dichter Jan Wit schreef in nummer 1 van het Liedboek voor de kerken zijn prachtige nieuwjaarsvers, door Langerak geciteerd:

God heeft het eerste woord. Hij heeft in den beginne het licht doen overwinnen, Hij spreekt nog altijd voort.

God heeft het eerste woord. Voor wij ter wereld kwamen, riep Hij ons reeds bij name, zijn roep wordt nog gehoord.

God heeft het laatste woord. Wat Hij van oudsher zeide, wordt aan het eind der tijden in heel zijn rijk gehoord.

God staat aan het begin en Hij komt aan het einde. Zijn woord is van het zijnde oorsprong en doel en zin.

Namens de redacteurs,
D. W. L. Milo

M. de Jonge / Voorburg

Beproefde trouw (7)

10. Kerkherstel/kerkopbouw

In de 75 jaar van zijn bestaan is de Gereformeerde Bond telkens opnieuw geconfronteerd met de moeiten in het Ned. Hervormde kerkgenootschap. Vanuit de eigen positie (de strijd om het gereformeerde karakter van de kerk), zowel als vanuit de activiteiten van anderen, die de Bond tot positiebepaling dwongen. Daaraan is in het boek, dat we bespreken, bijzonder aandacht besteed door ds. C. den Boer, die zijn bijdrage de sprekende titel gaf „Een gereorganiseerde kerk - een gereformeerde kerk? (Het functioneren van de belijders door de jaren heen)". Nadat hij aandacht gaf aan de strijd van de richtingen

in de vorige eeuw, beschrijft hij het gebeuren in deze eeuw. Er is onvrede bij ieder. De N.H. kerk is een administratief-organisatorisch geheel en meer niet. Dan komt er in 1929, mede door de bemoeienis van de Confessionele vereniging, een reorganisatie-ontwerp op de synodetafel, waarin het belijdend karakter van de kerk meer nadruk ontvangt dan ooit tevoren en voor tucht, bij ernstige ondermijning van de grondslagen der belijdenis, plaats is. Maar zonder dat de kerkelijke organen (gemeenten, classes e.d.) gehoord worden, gaat het voorstel weer van tafel.

Gevolg daarvan is o.m. dat in 1930 het „Nederlands verbond tot kerkherstel" tot stand komt en daarin

participeren leden van de Confessionele vereniging, van de Gereformeerde Bond en de orthodox-etischen. Dit verbond wil trachten ruimte te krijgen voor het belijdend karakter van de kerk. Een jaar later stichten rechts-vrijzinnigen en links-etischen de „Vereniging kerkopbouw". Deze laatste wil ook „een belijdend spreken van de kerk. Maar men wil 'den inhoud onzer schoone historische belijdenis uit haar isolement verlossen en belijden in de vormen van onze eigen tijd, zodat de hedendaagsche mens ons kan verstaan'" (184/5) Ieder wil „belijden", maar op wat voor manier?

Kerkopbouw komt reeds in 1933 met een reorganisatie-ontwerp en het belangrijkste daarvan is wel dat daarin een terugkeer is naar een kerkorde. Afschaffing dus van de reglementen. Een belijdende kerk, echter geen belijdenis-kerk. Dat zou ook moeilijk kunnen, zolang in die kring leeft wat één hunner als volgt verwoordde: „De Hervormde Kerk heeft (...) twee bronnen van gelijken rechte: een bijbels-humanistische en calvinistisch-reformatori-

D. W. L. Milo / Dalmally

EPPO DOEVE kunstenaar bij de gratie Gods

„Kijk daar eens, Eppo, wat een prachtige vrouw”.

— „Otje, een mooiere vrouw dan jij bestaat niet. En je wordt nog altijd mooier”.

Kunt u zich zulk een romantisch-echtelijke samenspraak voorstellen? Jawel, van mensen boven de zestig, zo'n 35 jaar getrouwd of meer, kan dat nog. Hoewel het geslacht schijnt uit te sterven. Zo'n gesprek tekent de man: die zijn vrouw charmant behandelt, haar charmeert. Zonder leugen, zonder overdrijving, recht uit een puur hart.

Die man is niet meer. Hij heette Eppo Doeve, was van beroep schilder-tekenaar-graficus (maar ook beeldhouwer, glasgraveur, houtsnijder) en is vorig jaar overleden. Van die man gaf het uitstekend geredigeerde maandblad *Elegance* een levensbeeld: de tekst van Berdie Vermeulen, de foto's van Charles Vlek en de gereproduceerde schilderijen en tekeningen natuurlijk van Eppo zelf.

—o—

Die tekenaar-graficus Eppo Doeve is u niet ontgaan. Als u hem niet ontmoette. Als u hem niet ontmoette in de *Haagse Post* of *Elsevier*, dan wel op bankpapier, postzegels, kalenders of exlibrisen. Of anders op affiches, theaterdecors (maar die bezag u niet) of boekillustraties. Misschien wel op een muurschildering in kerk of school — want Eppo was een veelzijdig kunstenaar. Zo'n autodidact, die niet alleen diverse verwante kunsten professioneel beoefende, maar bij voorbeeld ook acht muziekinstrumenten bespeelde, alles op eigen kracht.

Misschien herinnert u zich zijn Franse reis met (ik meen) Piet Bakker? Het verslag stond in de *Haagse Post* en langs Tarascon komend waren ze

aangewipt bij de door Alphonse Daudet beroemd geworden Tartarin. Ze trofen de onsterfelijke man thuis, hoorden hem een verslag geven van zijn laatste Afrikaanse reis („verbeeld je, eens, midden in de Sahara...”) en wisten alle details van Tartarin's omgeving te vertellen. Alles klopte met het boek Tartarin de Tarascon. En dat, terwijl Daudet al 85 jaar dood is en Tartarin nooit heeft bestaan. Maar Doeve's tekeningen deden u het verhaal geloven!

Eppo is 2 juli 1907 te Bandoeng geboren. Als u het portret van zijn ouderlijk gezin bezielt was zijn vader een Nederlander en zijn moeder een halve Javaanse. Eppo was dan ook donker; had vermoedelijk een kwart Indisch bloed. Hij bracht in zijn werk de artistieke, charmante verfijning mee van de Javaan; en tegelijk had zijn karakter dat nederige, betrouwbare en aardse, dat de Sakser kenmerkt. Zijn naam was trouwens een vervorming van Duif, uitgesproken in Drente of Twente. Die duif stond op zijn postpapier en op zijn zegelring.

Ja, het Javaanse element is wellicht de sleutel tot het verstaan van Doeve's kunst. Zo'n kunst, die op een eeuwenoude traditie stoelt; lijnen die onzegbaar fijn en nauwkeurig getrokken zijn; mensfiguren, bijna gestileerd tot wajangs; een soberheid in uitdrukkingsmiddelen, die alleen de noodzakelijkste details aangeeft en het vanzelfsprekende weglaat; een fijne, parelende toon als van een gamelang; schaduwen en zonneglansen als van de „gordel van smaragd, die zich slingert rond de evenaar”; vlakvullingen van etherische lijnen, die een omgeving van goede en kwade geesten schijnen aan te duiden.

—o—

Vermeulen's interview met mevrouw Doeve levert een biografie van Eppo. Zij spreekt met warme liefde over haar bgaafde, lieve en moeilijke man; die haar leven beheerste maar die ze graag nog veel langer had verzorgd. Dat bleek trouwens uit de inleiding. Nóg zo'n kleine echtelijke samenspraak? (Ze liet een tekening zien: een meisje dat haar raam opent en naar buiten leunt. — Zie je die fijne krullen, dat beeldschone gezichtje? En kijk nu eens naar de achterkant: daar zie je haar op de rug.) — „Dat je dat kúnt, wat ben je toch knap!”, had mevrouw Doeve geroepen. — „Dat kan iedereen... jij kunt koken, nou, ik kan toevallig dit”, antwoordde hij bescheiden. — „Jij bent een begaafd mens, dat God jou zo veel talenten heeft gegeven”, had ze vaak gezegd. — „De grootste schat die ik heb gekregen ben jij”, was zijn antwoord dan.

sche” (186). Dit ontwerp krijgt echter evenmin een kans en dat leidt er toe, dat Kerkherstel en Kerkopbouw samenwerking gaan zoeken. Resultaat daarvan is een nieuw voorstel (1937). Van fundamentele betekenis in dat voorstel is een artikel dat spreekt over „de zorg voor de belijdenis van de kerk door hervorming en handhaving, opdat het geloof der Kerk in hare verkondiging en in hare symbolische en liturgische geschriften steeds zuiverder tot uitdrukking kome” (186).

In de kring van de Gereformeerde Bond komt dan een verschil van waardering over dit nieuwe stuk naar voren. Sommigen wijzen het finaal af als strijdig met de Drie formulieren van Enigheid en de handhaving ervan; anderen wijzen op positieve punten en bijzonder wel op het duidelijk stellen van „het belijden der kerk”. In 1938 wijst de Hervormde synode ook dit voorstel af.

11. Een nieuwe kerkorde

Dan volgen de oorlogsjaren. De kerken spreken zich verschillende malen uit over actuele vraagstukken (over het nationaal-socialisme b.v., over het anti-semitisme, over de arbeidsdienst, over de roeping van de overheid e.d.) en dat alles komt tot stand door veel (ook interkerkelijk) overleg. Mensen van ver-

schillende richting ontmoetten elkaar regelmatig. Ieder wil - op zijn wijze - de kerk een belijdende kerk doen zijn en velen menen er ook in te slagen. Ná 1945 gaat dit overleg binnen de Ned. Hervormde kerk door en het vindt zijn bekroning in de nieuwe kerkorde, die in 1951 het reglement van 1816 vervangt. Ditmaal is er op synodaal niveau overeenstemming verkregen. Ds. den Boer citeert hier de uitspraak van prof. Haitjema „De Nederlandse Hervormde Kerk is herrezen om te worden, wat zij in Christus en krachtens de beloften en geboden van Zijn doopverbond tevoren reeds was: Christus-belijdende volkskerk” (196). Een krachtige uitspraak. Te verstaan in een m.i. ietwat optimistisch tegemoet treden van de nieuwe kerkorde. Immers er is sprake van belijden „in dankbare gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift, in gemeenschap met de belijdenis der vaderen, in besef van haar verantwoordelijkheid voor het heden, zich strekkende naar de toekomst van Jezus Christus” (198). En voorts staat er iets over het weren van wat haar (dit?) belijden weersprekt. Er is opzicht en tucht vastgelegd. Maar... is reorganisatie hetzelfde als bekering? Is een (voornamelijk) organisatorisch-gewijzigd patroon van handelen en het zoeken van de HERE en van allen, die op Hem vertrouwen, identiek?

De jaren ná 1951 leggen daarvan getuigenis af. De Ned. Hervormde kerk vertoont dan een grote activiteit. Vrijgestelden, diverse commissies, synodale vergaderingen studeren en laten vele geschriften verschijnen. In dit boek staan er zo'n 25 vermeld, kerkelijke of herderlijke geschriften, op het gebied van de leer, van het ambt, over de gemeente, de oecumene, samenwerking/samengaan met de Gereformeerde kerken, over maatschappelijke en politieke vraagstukken. De kerk meent dat „belijden” en „publiek spreken over actuele vraagstukken” hetzelfde is. Het is te verstaan dat in de kring van de Gereformeerde Bond steeds sterker aarzeling tegen deze ontwikkeling naar voren komt. Er is in al die publicaties „in steeds toenemende mate het compromis met een eigentijds denken terug (te) vinden” (201) zo heet het. „Naast en na vele tendensen, die herinneren aan de theologie van Karl Barth, zijn er de kentekenen van een modernistisch theologische denktrant. Het getuigenis van de kerk is steeds meer komen te staan in het kader van het oecumenisch-apostolaire. En daarbij heeft de belijdenis der vaderen vaak slechts als oriëntatie, als startpunt meegedaan... Zo gezien is de oogst van het belijden in de zin van de belijdenis in het synodale spreken van de kerk gedurende de laatste dertig jaar uiterst

schraal”. (202) Als de schrijver de vraag stelt of de N.H. kerk sinds 1951 haar belijdend karakter en gehalte hervonden heeft, antwoordt hij: „Die vraag blijft bij ons zwaar wegen. In de Kerkorde van 1951 is ons een leefruimte gegeven voor een Schriftgebonden, verbondsmatig en theocratisch kerkelijk leven. Maar de verwachting, door die kerkorde geschapen, wordt door ontelbare feiten uit de geschiedenis van de laatste dertig jaar aangevochten. Is het werkelijk gekomen tot zo'n kerkelijk leven? (...) het belijden in de zin van de klassieke belijdenis is duidelijk op retour gekomen”. (202)

We verstaan dat en herinneren ons de in 1967 verschenen „Open brief” en het in 1971 gegeven „Getuigenis”, stukken waarin grote zorg tot uitdrukking komt over de koers, die de synodale organisatie uitzet. Beide stukken zijn niet specifiek uit de Gereformeerde Bond afkomstig, maar wel met medewerking van velen uit die Bond opgesteld.

De „richtingen” zijn in 1951 verdwenen; de situatie is niet gewijzigd, want „modaliteiten” kwamen er voor in de plaats. Sindsdien is ook de zgn. midden-orthodoxie opgekomen en zij ontwikkelt grote kracht. Zij is „een vermenging van confessionalisme, barthianisme en vrijzinnigheid (...) en predikt volgens de schrijvers van de Open Brief een

Het Elegance-artikel geeft enkele tekeningen van Doeve als bladvullingen: een fijn vrouwenfiguurtje, lezend of slapend, tussen bloemen; vrijwel uit één eerbiedig dun lijntje getrokken; en ondanks het volkomen naakt zo decent, zo onschuldig, zo natuurlijk en ontroerend, als in de huidige kunst bijna niet meer gevonden wordt.

Dan het levensgrote schilderij van zijn jonge vrouw: als ontluikend meisje voor een spiegel gezeten, ziet u haar zowel op de rug als en face, terwijl ze u onschuldig-belangstellend vanuit de spiegel aankijkt. In haar hand een roos, bij haar elleboog een juwelengkustje met een achteloos hangend parelsnoer. Een gitaar accentueert haar zachte leest. En fotograaf Vlek maakte een prachtige opname: door mevrouw Doeve vlak voor dit schilderij te plaatsen en een foto van Doeve, compleet met glimlach, penseel en palet, door de lijst de compositie te laten binnenstappen. Eppo, de actieve man, op de voorgrond; maar zijn vrouw in drievoud op de achtergrond. Hetgeen dingen zijn, die bijzondere betekenis hebben.

—o—

„Ik ben het type”, zegt mevrouw Doeve, „dat gelukkig is met een enkele roos, maar bij Eppo moesten het altijd grote boeketten zijn”. Ook dat tekent een verhouding. Eppo was een kunstenaar — dat is ook een levensgenieter, een die veel vrienden heeft, gul is met wijn en sigaren, met champagne, feesten en bloemen. Ook een met veel liefde voor dieren. Op een foto staat hij tussen de duiven op de Dam, als het ware tussen zijn familie. Na de dood van zijn hond, die veertien jaar is geworden, wilde hij geen andere hond hebben: dat zou niet fair zijn.

Naast deze extraverte Doeve bestond er ook een naar binnen gerichte problemenjager Doeve. Eigenlijk was hij een ernstig mens, die niet televisie-keek, geen gewone moppen waardeerde, geen boeken las (als hij ze niet zelf moest illustreren) — maar die wel dagelijks uit de Bijbel las. En die voortdurend met de problematiek van dit korte aardse leven bezig was. Zo'n merkwaardig voorbeeld van buitenkerkelijk christendom, die zijn vrouw aanraade: „je móet de Bijbel eens gaan lezen — daar staan nou dingen in en waarheden...!”

Zoudt u óók willen weten, wat Doeve daar nu het meeste van interesseerde? Wij wel. Maar het wordt ons niet verteld. Wel laten zich sommige dingen

vermoeden, als wij zijn verbondenheid met de Javaanse mystiek opmerken. Hij had van jongsaf begrepen, hoe wij in dit leven omringd zijn door goede en kwade geniën. Hoe wij tot de kinderen des Lichts of de kinderen der Duisternis kunnen behoren. Hij wist dat een goeroe zijn zieke broer gezond maakte; hij wist ook dat een kwade genius ons leven kan verwoesten.

Bij natuurvolkeren leven deze dingen veel bewuster dan bij cultuurmensen als wij. Toen hij voor het eerst naar Indonesië was teruggegaan — en daar een totaal ander land aantrof dan hij zich van zijn jeugd herinnerde — kwam hij ziek terug; hij werd niet meer beter. „Ze hebben met mij daar iets gedaan”, zei hij berustend tegen zijn vrouw. Hij meende, dat hij als afvallige Javaan „straf” had gekregen.

En wat is het verband tussen dit mystieke leven en de Bijbel? Waarschijnlijk vindt u het in de Evangelien. Daar worden veel gevallen vermeld van „bezetenen”, mensen die door kwade geesten bleken te zijn gekweld. En daar wordt ook concreet gesproken van engelen, die als dienaren van God om ons staan. Doeve's bladvullingen (zijn tekeningen en schilderijen bars ten bijna uit het kader) zijn vol aanduidingen van demonen en engelen.

—o—

Het is altijd een vreugde, zulke begaafde mensen te ontmoeten. Mensen, met misschien weinig scholing maar met veel intuïtie; weinig wetenschap maar wel veel encyclopaedische kennis en grote wijsheid. En mensen, bekwaam tot hun werk; waard om vorsten van dienst te zijn, zei Salomo. Zulke mensen verbeelden zich niets — wetend, dat zij alles gratis gekregen hebben, om ten behoeve van de mensheid te gebruiken.

Doeve behoorde tot deze bevoorrechte mensenkinderen. Blij met dit leven, dankbaar voor Gods rijke scheppingsgaven, zijn veelkleurig en wonder-schone schepping. Blij hiervan te getuigen in prent en toon. En altijd kinderlijk: mijn vrouw en ik hebben één kind — en dat ben ik.

U kunt zijn werk gaan zien in het Singer-museum te Laren en wel van 7 mei tot 20 juni. De deuren zijn van dinsdag tot zaterdag open van 10-17 uur. En het tijdschrift Elegance geeft voor zijn abonne's een herinneringsboek uit. Zie dat u het te pakken krijgt.

schepping. Blij hiervan te getuigen in prent en toon. En altijd kinderlijk:

algemene genade, geen genade als vrijmachtig soevereine daad Gods. Zij wil niet weten van een spanning tussen ware en valse kerk, van strijd tussen waarheid en leugen, van een prediking, die averechts staat op het levensgevoel van de moderne mens”. (205/6). De schrijver concludeert ten slotte: „Ziende op de feiten, zijn onze verwachtingen van een voortgaande reorganisatie niet hooggespannen. Maar ziende op onze overste Leidseman Jezus Christus, hebben wij verwachtingen van een doorgaande reformatie en zo ook van een voortgaand herstel van de kerk in haar geheel en in haar georganiseerde vorm. (...) Zolang de Nederlandse Hervormde Kerk leefruimte is voor allen, die het drievoudig 'sola' van de Reformatie willen belijden (alleen de Schrift, alleen de genade, alleen het geloof) zolang hebben wij hoop voor haar, dat zij ook meer en meer wordt, wat zij naar haar wezen is: een heilige vergadering van ware christgelovigen...” (215).

Een verantwoord idealisme? Of beter gezegd: een geloof-naar-de-Schriften? Wél een motief voor het voortbestaan van „De Bond”, dat wel. Maar of het trouw, beproefde trouw is, lijkt op z'n zachtst gezegd, ter discussie gesteld te kunnen worden.

K. Janssens / Kampen

Over het „Wilhelmus” (4)

Bekendheid

Ik heb er al eens op gewezen, dat ik er niet erg zeker van ben of de woorden van het Wilhelmus wel zo bekend zijn. Jazeker, we kunnen het 1e en het 6e couplet meezingen, desnoods een beetje met woorden en klanken gesmokkeld. Misschien is de winst van deze artikelenserie, dat u aanleiding ziet om het lied eens goed in u op te nemen.

Toen ik onlangs zat te bladeren in het bijzonder fraaie boek „Sta eens even stil... Monumentenboek 1940/1945” viel me op, dat er veel gedenktekens zijn met een opschrift. Daarvan zijn er nogal wat afkomstig uit het Wilhelmus. De meest geciteerde zin bleek te zijn „den vaderland getrouwe / blijf ik tot in den dood” of een deel hiervan. De spelling liet nog wel eens te wensen over, af en toe modern, soms de indruk van oud moeten wekkend. Ook het opschrift „de tirannie verdrijven” ziet men

geregeld als opschrift. Het Wilhelmus is niet onbekend, maar ook nu rijst de vraag of dat betekent dat het gekend wordt.

Nogmaals: het opschrift

In het opschrift boven het Wilhelmus staat: „Een Nieuw Christelick Liedt gemaect...” enz. Ik wil nog even ingaan op het Christelijke in het volkslied. Eigenlijk is dat niet zo'n moeilijk probleem. In de bespreking van de inhoud heb ik al op het een en ander gewezen, waarin het Wilhelmus een Bijbelse gedachtenwereld vertoont. Denkt u nog eens aan het gebed voor de overheden, de gehoorzaamheid aan God die hogere prioriteit heeft dan de gehoorzaamheid aan mensen (vergelijk dat eens met de betuiging van Petrus aan de raad in Hand. 4:19). Het valt op dat de Prins bij herhaling zijn trouw betuigt aan de koning zoals een Christen betaamt.

Degene die het kwaad aan de Prins en aan de Nederlanden berokkent is dan ook niet de koning, maar de hertog van Alva met zijn soldaten. Er waren die beweerden, dat het Wilhelmus niet maar een Christelijk lied is, maar dat het een typisch Calvinistisch, ja zelfs een gereformeerd lied zou zijn. Wat dat is, weet ik niet. Het lijkt me nogal arrogant op grond van heel Bijbelse ideeën in het lied dat lied voor jouw volksdeel te annexeren. En dat terwijl er ook anderen zijn, die het Wilhelmus zeer prijzen, met inbegrip van het Bijbelse dat zowel impliciet als expliciet in het lied voorkomt. Ik noem als voorbeelden Prof. Gerard Brom en de dichter en geleerde Anton van Duinkerken, beiden Rooms-Katholiek. Het lied legt dan ook helemaal niet de nadruk op de godsdienstvrijheid of op de godsdienststrijd, maar wel op het vrijheidsmotief en terzijde zelfs op het welvaarts-motief. Er staat ook nergens iets, dat tegen het Roomse geloof getuigt.

Dat het een Christelijk lied is, bewijzen ook de vele plaatsen die in het Wilhelmus geciteerd zijn uit de Bijbel, of liever gezegd, die onmiddellijk herinneren aan het Bijbelse taalgebruik. We zullen een aantal plaatsen nagaan en die vergelijken met teksten in de Statenvertaling.

— Lijdt u mijn Ondersaten (str. 3) —

- Luk. 21, 19: Bezit uwe zielen in uwe lijdzaamheid; Rom. 5, 3: wetende dat de verdrukking lijdzaamheid werkt.
- Godt sal u niet verlaten (str. 3) - Ps. 27, 9: verlaat mij niet, o God mijns heils; Ps. 38, 22: verlaat mij niet o HEERE, mijn God.
 - nacht ende dach (str. 3) - 1 Thess. 3, 10: Nacht en dag zeer overvloedig biddende; 1 Tim. 5, 5: en blijf in smeeingen en gebeden nacht en dag.
 - den Jongsten dach (str. 4) - de Bijbel spreekt van „ten laatsten dage”. Zie daarvoor b.v. Joh. 11, 24 en 12, 48.
 - Mijn Schilt ende Betrouwen / Sijt ghij, o God mijn Heer (str. 6) - Ps. 144, 2: mijn schild en op wien ik mij betrouw; 2 Sam. 22, 31: Hij is een schild alleen, die op hem betrouwen.
 - Die mij mijn hert doorwondt (str. 6) - Ps. 109, 22: mijn hart is in het binnenste van mij doorwond.
 - End mijn Vervolghers zijn (str. 7) - Ps. 31, 16: red mij van de hand mijner vijanden, en van mijn vervolgers; Ps. 142, 7: red mij van mijn vervolgers.

- Haer handen niet en wasschen / In mijn onschuldich bloet (str. 7) - Ps. 58, 11: hij zal zijn voeten wassen in het bloed des goddelozen.
- U Herder sal niet slapen / Al zijt ghij nu verstroyt (str. 14) - Jer. 23, 1: Wee den herders, die de schapen mijner weide ombrengen en verstrooien; Ezech. 34, 12: Gelijk een herder zijne kudde opzoekt, ten dage als hij in het midden zijner verspreide schapen is, alzoo zal Ik mijne schapen opzoeken; en ik zal hen redden uit al de plaatsen, waarhenen zij verstrooid zijn.
- Syn heylsaem woort neemt aen (str. 14) - Mark. 4, 20: welke het woord hooren en aannemen; Hand. 2, 41: Die dan zijn woord gaarne aannamen werden gedoopt.
- Strophe 15 refereert sterk aan Rom. 13. Zie ook 1 Petr. 2, 27: Vreest God, eerst den koning.

Dichterlijkheid

Er is wel eens beweerd, dat het Wilhelmus taalarm is en dat het

dan ook geen erg hoogstaand gedicht zou zijn. Het is natuurlijk vrij moeilijk om te zeggen wanneer iets, afgezien van de inhoud, een goed of een minder goed gedicht is. Dat het Wilhelmus een aantal woorden bevat die nogal eens vaker dan één keer voorkomen, staat vast. Ik noem woorden als bloed, dood, zoet, God, vroom, edel, hoog. Daartegenover staan regels zo vol van zeggingskracht en beeldend vermogen, dat de dichterlijkheid zonneklaar is. B.v.

Van al die my beswaren,
End mijn vervolghers zijn,
Mijn Godt wilt doch bewaren
Den trouwen dienaar zijn.
(str. 7)

Verder:

Na tsuer sal ick ontfanghen
Van God mijn Heer dat soet
(str. 9)

Of:

Oorlof mijn arme schapen
Die zijt in grooten noot,
U Herder sal niet slapen
Al zijt ghij nu verstroyt
(str. 14)

Het is niet moeilijk meer prachtige zinnen aan te wijzen. U kunt ze

zonder moeite vinden als u het gedicht in zijn geheel doorleest. Het is trouwens ook niet voor te stellen: een zwak gedicht dat na ruim 4 eeuwen nog zo tot de mensen spreekt.

Afsluiting

Om nu nog even weer terug te keren naar het begin van ons verhaal, met het Wilhelmus hebben we te doen met een uitermate Christelijk lied, maar daarmee is het nog niet tot kerklied geworden. Het handelt namelijk over zeer aardse zaken van ballingschap, van bevrijding en wanhoop op een betere toekomst; al lijkt een enkele regel bedrieglijk veel op iets als hemelverwachting, het is een lied voor een natie en niet voor een kerk. Spijt het me dan, dat het Wilhelmus in het Liedboek voor de Kerken is opgenomen? In generlei wijze! Ik acht het een bijzonder groot voordeel dat het complete volkslied nu weer binnen ieders handbereik is, al zal dat niet de eerste bedoeling van de Interkerkelijke Stichting geweest zijn.

K. T. de Jonge, Chr. Geref. pred. / Almere

De golfbeweging van het diakonaat

het diakonale ambt op markante punten in de kerkgeschiedenis in-zijn verhouding tot het „pastorale ambt”

(Tekst van de toespraak, gehouden op de diakonale konferentie te Wezep, 12 december 1981)

Inleiding

De kans is groot, dat anderen in de beklagden-bank komen te zitten. Dat gevaar is niet denkbeeldig, als je met diakenen gaat praten over de verhouding tussen het diakonaat en het pastoraat.

Dat kan tegenwoordig heel makkelijk nu het diakonaat de laatste — zeg maar 15 jaar — in een periode van heroriëntatie zit. Proef ik het goed bij diakenen, dan voelen ze zich soms in een hoekje gedrukt; en ze willen daaruit. Ik heb als taak opgekreken wat van die verhouding tussen het diakonaat en het pastoraat in de geschiedenis te laten zien. Ik hoop, dat u met mij ontdekt, dat het met het diakonaat als met de golven van de zee op en neer is gegaan. Het zat soms in een diep dal; dan weer steeg het tot grote hoogten. Maar beweging zal er altijd al in.

Ook mag duidelijk worden uit de kerkgeschiedenis, dat een goed diakonaat altijd voortkomt uit het leven bij het Woord van God in al zijn aspecten. De reformatie en de deformatie van de kerk heeft ook zijn invloed op het diakonaat.

Nog een inleidende opmerking hier min of meer mee verbonden: je zou de oorzaak voor het gevoel, dat je met je diakonale werk niet zo goed uit de verf komt, óók bij jezelf kunnen gaan zoeken. Ik zeg niet, dat je dat nooit moet doen. Maar ik denk, dat het dieper zit. Niet het diakenambt op zichzelf is in het geding: het diakonaat van de gemeente staat op het spel. Het diakonale gevoel van de gemeenteleden is niet sterk. En wij zijn zelf ook gemeenteleden. Wij delen daarin. Het diakonaat wortelt in het algemeen niet zo best in de gemeente.

Dat nu zie je ook in de kerkgeschiedenis. Daarom zal ik me niet beperken tot het diakenambt in verhouding tot het pastorale ambt in de kerkgeschiedenis. Natuurlijk ook vanwege de fundamentele reden, dat je „het ambt” nooit op zichzelf mag zien, omdat dat de leden heeft toe te rusten tot dienst. Ik hoop dan ook veel meer de blik te richten op het diakonaat en het pastoraat van de gemeente. Er is altijd een wederkerigheid tussen ambt en gemeente.

Ik moet nog een beperking maken: ik ben geen kerkhistoricus. Ik ben alleen iemand, die hevig in het diakonaat geïnteresseerd is. Mijn verhaal heeft daarom geen kerkhistorische pretenties. Bovendien zal het beknopt moeten: ik zal met zeven mijlslaarzen door de kerkgeschiedenis draven en zo af en toe op markante punten blijven stilstaan.

1. De tijd na de apostelen: „De diaken naast de bisschop”

100-300 na Christus

Vanuit het Nieuwe Testament kun je met een gerust hart beweren, dat het diakonaat een nauwe band heeft met het pastoraat. Alleen al vanuit de eenheid van het werk in de gemeente, wat weer wortelt in de eenheid van het werk van Christus.

Toch is er onderscheid tussen diakonaat en pastoraat.

Dat is ook in de eerste tijd nog duidelijk te zien. De kerk brengt de boodschap van de verlossing in de wereld. Overal komen er nieuwe gemeenten. En overal moet men het gemeentelijke leven opbouwen. In „Het onderwijs van de Twaalf Apostelen” (begin 2e eeuw) wordt aangedrongen om „opzieners en diakenen” te kiezen. En hun dienst wordt gezamenlijk „die van profeten en leraren” genoemd.

Hier is de eenheid dus ondanks onderscheid nog aanwezig.

De samenwerking staat voorop. Ignatius schrijft in deze tijd, dat er alleen maar een bisschop kan zijn samen met presbyters en diakenen.

In bijna elke gemeente waren er diakenen. Hun voornaamste taak was de zorg voor de armen. Met verloop van de tijd kwam de diaken echter steeds dichterbij de bisschop te staan. Ignatius b.v. (die ca. 117 na Chr. gestorven is) noemt de diakenen kenmerkend „mijn mededienaars”.

De taak van de bisschoppen is preken en dopen; de ouderlingen of presbyters moeten het woord uitleggen; maar de diaken wordt steeds meer de dienaar van de bisschop.

Eerst is dat alleen het helpen bij de viering van het Avondmaal. Zoals we daarvoor ook de wortels in het Nieuwe Testament vinden (Hand. 6). Clemens schrijft in het begin van deze 2e eeuw, dat de diakenen ook voor de zieken, vreemdelingen, wezen en weduwen moeten zorgen. Ze moeten zelf opsporen waar nood is. Daarbij hebben ze zich niet beperkt tot de leden van de gemeente.

Tot ca. 150 blijven de verhoudingen goed. Het onderscheid blijft bestaan. De ambtsdragers hebben elk hun eigen verantwoordelijkheid. Maar daarna kom je uitdrukkingen tegen, die te denken geven. De diaken wordt b.v. „mond, hart en ziel van de bisschop” genoemd.

De diaken wordt dus ondergeschikt aan de bisschop. Dit zijn de eerste tekenen van de kerkelijke hiërarchie, waarbij de ambten niet meer gelijk zijn; maar de een hoger dan de ander.

Justinus zegt b.v., dat de bisschop de leiding heeft over de diakenen en hun werk van verzorging van de behoeftigen. Zo is ook bij de viering van het Avondmaal de diaken ondergeschikt: de diaken mag niet dopen, zegenen en offeren, schrijft de „Apostolische Constitutie”; nee, „als een bisschop of een presbyter geofferd heeft, dan mag de diaken het sakrament aan het volk geven, niet als een presbyter, maar als een die hen dient.”

Die onderschikking gaat ook opvallen bij de inwijding van de diaken: alleen de bisschop legt de handen op en niet de presbyter, want de diaken is de dienaar van de bisschop. De diakenen mogen ook niet meer deelnemen aan de vergaderingen van de geestelijken; hij moet aan de bisschop melden, als hij nood gekonstateerd heeft. Kortom, het diakenambt is in gevaar.

2. De diaken als leviet van de priester

300-500 na Christus

Van Dongen (Diakonia/Charitas) zegt, dat de kerk koos voor het dubbele spoor van de „dienst der liturgie” en de „dienst der liefde”; dat is dus een verstrengeling van de liturgische en de praktisch-sociale onderdelen van het diakonaat. Maar — vervolgt hij — dit spoor „werd helaas spoedig verlaten voor de monorail van de liturgie, waarop het diakonaat al spoedig strandde, zodat de zorg voor de naaste een geïsoleerd bestaan ging leiden.” (p. 34).

Dit nu zien we in de volgende eeuwen gebeuren. De diaken gaat steeds meer lijken op de leviet in het Oude Testament, die de priester „helpt” bij de offerdienst.

U weet, dat het voor de kerk van groot belang is geweest hoe men de verhouding tussen de ambten zag. De ontwikkeling is helaas geweest, dat de bisschop de heerschappij ging voeren over de andere ambten. Op het Concilie van Nicea (325 na Chr.) wordt besloten, dat de diakenen hun werk moeten doen in gehoorzaamheid aan de bisschop, van wie zij de dienaren waren; de bisschop bepaalde de grenzen van het werk van

de diakenen. Men gebruikte daar ook voor de diakenen het woord „levieten”.

Dat zou allemaal nog niet zo erg geweest zijn, als er daarnaast geen andere ontwikkelingen hadden plaatsgevonden. Offers b.v. zag men steeds minder als de vruchten van een dankbaar hart voor de redding van Christus. De gedachte van de „verdiensten” om het heil te ontvangen kwam op. De preek was niet langer het centrum van de eredienst. Het altaar nam steeds meer de plaats in van de avondmaalstafel. De bisschop werd een priester, die in de kerkdienst geholpen werd door de diaken.

Op het 4e Concilie van Carthago is veel aandacht besteed aan het diakenambt. Hun taak werd heel nauwkeurig omschreven: ze waren in de eerste plaats assistenten van de bisschop in de eredienst; in tegenstelling tot vroeger werd er niet meer gesproken over hun recht om de doop te bedienen; ze mochten katechisanten onderwijs geven, maar niet in het openbaar; als de bisschop niet preekte dan mochten ze een preek van de „vaders” lezen; ze moesten de offers van de gemeente in ontvangst nemen en die aan de bisschop presenteren; ook moesten ze voor de behoeftigen zorgen.

En dat alles in opdracht van de bisschop.

Weer later gaat men zelfs bij de ambtsaanvaarding van de diaken bidden om zijn promotie tot priester, wat natuurlijk opnieuw „een bedenkelijke verschuiving” is (Van Dongen, Diakonia/Charitas, p. 35). Het diakenambt wordt tot een soort laagste sport op de ladder. Hij verwordt tot leerling-priester.

U moet hieruit niet konkluderen, dat er niet meer voor de armen gezorgd werd. Er is in deze jaren veel gegeven. In de rijkskerk komt ook steeds meer de gedachte van de askese op: men geeft gaven aan de armen; duizenden worden geholpen. Chrysostomos vertelt, dat in zijn tijd niet minder dan 3000 weduwen in het distrikt van Antiochië worden ondersteund.

Alleen, het diakonaat krijgt een ander motief en daarmee ook een ander doel: men doet het ter wille van de verdienste voor God; en men poogt dus niet de armen er bovenop te helpen; de ar-

men bleven arm óf zij wilden arm blijven, want als je arm was had je een verdienste, zodat je vergeving van zonden ontving.

Dat de dienst van de diakenen zo intussen fundamenteel anders is geworden, dat begrijpt u. Er is geen greintje zelfstandigheid meer over. Hij is achter de brede rug van de bisschop verdwenen.

3. De middeleeuwen: Ook het kerkelijke diakonaat deformeert!

Omdat de volmacht van de priester/bisschop steeds groter werd, bleef er voor de diaken slechts de eredienst over. Het is heel typerend, dat ook de diakonale zorg van de kerk steeds meer gaat ontbreken.

Want u mag daaruit niet konkluderen, dat er geen zorg aan de armen besteed wordt. Die zorg was er zeker wel. Alleen, dat werd iets van de privé-sfeer. Er ontstaat een soort partikuliere liefdadigheid (Paul Philippi, p. 20). Men hielp de armen niet alleen uit liefde tot de naaste, maar omdat er verdiensten nodig waren om zalig te worden.

In de 6e eeuw zijn er nog een paar concilies die oproepen om de armen te verzorgen. Daarna komen de oproepen tot dienstbetoon van een andere kant: Karel de Grote en zijn directe opvolgers b.v. Weer later komen de „leken” op voor de armenzorg. Daarna openden de kloosters op vele plaatsen ziekenhuizen e.d. Religieuze ordes namen de zorg voor de behoeftigen op zich. Er is erg veel gedaan in deze barre jaren met grote ellende en veel armoede.

Maar de diaken deed er niet meer aan mee.

In de late Middeleeuwen krijgen de „steden” steeds meer betekenis. De rijke burgerij gaat voor de armen zorgen. De kerkelijke diakonie wordt op het „raadhuis” bestuurd. De wereldkerk met het pausdom aan het hoofd heeft afstand gedaan van de kerkelijke diakonie. De diaken is helemaal uit het zicht verdwenen.

(wordt vervolgd)



boekbespreking

Wederdoper, Menisten,
Doopsgezinden

Uitgave: De Walburg Pers,
Zutphen, 1980

288 blz. - Prijs f 36,50

Ruim een jaar geleden herdacht de Doopsgezinde Broederschap in ons land haar 450-jarig bestaan. In het kader van de feestelijkheden werd een vrij kleine, maar overzichtelijke en interessante tentoonstelling gehouden, in het Rijksmuseum Catharijneconvent in Utrecht.

Een groot deel van de informatie die op die tentoonstelling geboden werd, en nog heel wat meer stof, wordt ook aangeboden in het boek

dat dezelfde titel draagt als de expositie.

Om maar meteen een zeer lovend eindoordeel uit te spreken, zelden zie je in deze tijd een boek van deze kwaliteit en uitvoering voor zo'n lage prijs. Ik zou wel wensen dat er over onze reformatische gezindte een boek bestond dat in woord, beeld en overzichtelijkheid kan wedijveren met dit werk, maar het is er niet, geloof ik. Hulde dus aan de Walburg Pers, die (waarschijnlijk met subsidie) dit kloekke gebonden boek op de markt heeft gebracht.

Wat meer over de inhoud. De eerste 3 (van de 13) hoofdstukken behandelen de Wederdopers van de 16e eeuw.

Na deze summier beoordeeling van het totaal wat aandacht voor details. De eerste 3 (van de 13) hoofdstukken behandelen de groeperingen rond de vroegere Dopers.

Van de 16e eeuwse vertegenwoordigers van de „radikale vleugel der reformatie” komen met name Melchior Hoffmann, David Joris en Menno Simons voor het voetlicht. In volgende hoofdstukken wordt gesproken over de ontwikkelingen

in de zeventiende eeuw (o.a. over de „Lammerenkring”) en de vorming van Sociëteiten in de 18e eeuw. Interessant is het te lezen over tegenstellingen in Doopsgezinde kring, over de vraag of predikanten wel of niet een formele opleiding dienden te hebben, te horen hoe de geweldloosheid van de doopsgezinden zich manifesteerde. Ook is het nooit weg te weten dat Jan van der Heyden (o.a. uitvinder van de brandspuit en grondlegger van het brandbluswezen) doopsgezind was, en dat b.v. ook Betje Wolff en Agje Deken in dit milieu zeer goed bekend waren. Verder informatie over Vondel en Jan Luyten, alsook over de Teylersstichting en de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, die in deze kring ontstonden.

Aan de laatste twee eeuwen wordt uiteraard ook ampel aandacht geschonken. We lezen over „doopsgezinden, de economie en de demografie” (hoofdstuk 11), de „wisselwerking tussen de doopsgezinden en de omringende wereld” (hoofdstuk 12) maar ook over „het dopers vredesgetuigenis” in verleden en heden, een steeds weer actuele zaak.

Het gaat te ver om een uitvoerige inhoudsopgave te doen of veel te citeren. Mijn eigen respons als maatstaf nemend, meen ik dat heel wat lezers aan dit boek veel plezier zouden kunnen beleven, mits ze in de vaderlandse kerkgeschiedenis geïnteresseerd zijn én niet al behoorlijk bekend zijn met de doopsgezinde inbreng op het kerkelijke en culturele erf. Voor mensen die zulke kennis wél bezitten, zal het boek inhoudelijk wellicht niet veel nieuws te bieden hebben, al blijven de zeer talrijke illustraties ook voor hen zeker de moeite waard. Is men, zoals deze recensent, niét bijzonder goed in doopsgezinde kring ingevoerd, dan is lezen van dit boek een uiterst plezierige en (relatief) goedkope manier om deze gemeenschap beter te leren kennen.

Ik heb wel enige kritiek. Zo vind ik het jammer dat de verschillende scribenten niet allemaal dezelfde „schaal” hanteren. De eerste drie hoofdstukken geven veel meer detail over de personen en groepen dan de erop volgende hoofdstukken. Zodat ik meen de ontwikkelingen in die eerste tijd veel beter te kunnen volgen dan gebeurtenissen

in de zeventiende en achttiende eeuw, die soms (te?) globaal behandeld worden. Zo had ik graag meer inzicht willen hebben in de neiging tot rationalisme die de doopsgezinde sociëteiten, naar eigen erkenning, in die tijd heeft gekenmerkt. Wat is de continuïteit tussen die radikale 16e eeuwse dopers en de veelal gegoede en wat liberaal denkende doopsgezinden van twee eeuwen later? Ik heb daar niet zoveel antwoorden gevonden en dat spijt me. Als ik lees (pagina 78) dat „de Geest van de Verlichting zich (bij vele leden) doorzette”, maar er ook „een tegenstroming van het Piëtisme bestond”, dan zou ik graag vernemen wat toendertijd dan precies het samenbindend element in de doopsgezinde kring vormde. Ik lees daarover echter weinig. Of is de opmerking, op dezelfde pagina,

„in beide stromingen kwam dus 'accent te liggen op de subjektiviteit, op de vrijheid van de enkeling en niet meer op het geheel van de gemeente en de daarin bewaarde confessies en gebruiken” het antwoord? Dan had ik dat graag uitgewerkt gezien.

Mis ik hier en daar wat zicht op de continuïteit van de doopsgezinde historie - al is „het vredesgetuigenis” in deze bijvoorbeeld wel genoemd - dat neemt niet weg dat er in elk hoofdstuk heel wat informatie geboden wordt over de doperse tak van het Nederlandse christendom. Ik herhaal het nog eens, ik heb het boek met plezier gelezen en bekeken en al doende heel wat geleerd. Ik herhaal het: een compliment voor schrijvers en uitgever.

Wat die laatste betreft, er zullen meerdere lezers zijn die de Walburg Pers niet kennen. Een bijgeleverde brochure leerde me dat deze uitgeverij zich vooral specialiseert in regionale geschiedenis en aspecten van de geschiedenis. Ik denk dat degenen die meer inlichtingen over uitgaven wensen, zeer welkom zijn. Het adres:

Postbus 222 - 7200 AE Zutphen
Tel. 05750 - 1 05 22

P. J. van Kampen



kerknieuws

Beroepen te Heerde (Ned. Geref. Kerk):
Ds H. J. van der Kwast uit Dronten.

Sliedrecht — In verband met de grote belangstelling voor de afscheidsdienst van Ds Algra zal die dienst, die om 15.30 uur begint, gehouden worden in de Maranathakerk aan de Rembrandtlaan, hoek Lijsterweg.

Het adres van de kerkeraad is vanaf heden: K. van der Veen, Jac. Perkstraat 39, 3351 CP Papendrecht, tel. 078-151298.

Heden is in Jezus ontslapen, mijn lieve vrouw, onze lieve moeder, groot- en overgrootmoeder

Fredrika Jager-Bolt

op de leeftijd van 82 jaar.

Kampen: H. J. JAGER

Ballygally, Noord Ierland: D. J. JAGER
J. JAGER-MEBAN
Harm John, Derk Hans

Utrecht: J. C. VAN DER LEUN-JAGER
C. VAN DER LEUN
Erica, Pieter en Maaike
Joke

Oosterwolde: C. J. JAGER

14 mei 1982
Scheerling 93, 8265 GC Kampen

De begrafenis heeft plaatsgevonden woensdag 19 mei op de Nieuwe algemene begraafplaats aan de Bovenbroekseweg (West) te Kampen.

Redaktieleiden:

Ir. A. W. Biersteker;
T. Hoekstra
Ds. H. de Jong;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

1942 3 juni 1982

„Ken Hem in al uw wegen, dan zal Hij uw paden recht maken.”
Spreuken 3 : 6

Dankbaar, dat de Heere hen voor elkaar en voor ons spaarde, delen wij U mede, dat onze ouders en grootouders

**H. de Rijk
en**

J. de Rijk-van Steenwijk

D.V. op 3 juni a.s. herdenken, dat zij 40 jaar geleden in het huwelijk traden.

Veenendaal:
Karel en Dickie de Rijk-van Dongen
Chantal, Rudolf, Maikel
Huissen:
Klaas en Tineke Stoter-de Rijk
Marleijn, Jeroen
Woerden:
Hermine de Rijk
Eduard van Haren Noman
Aalten:
Kees en Loes de Rijk-Hoekstra
Harmke, Wouter
Geldermalsen:
Jan en Henny de Rijk-Olsman
Daniëlle, Dennis

Beatrixplantsoen 5
7121 BZ Aalten

Gelegenheid tot feliciteren op donderdag 3 juni 1982 van 19.00-20.30 uur in Vrijtijdsdomein „t Schepersveld”, Loohuisweg 5 te Aalten.

*Zalig hij die in dit leven
Jakobs God ter hulpe heeft,
hij, die door de nood gedreven
zich tot Hem om troost begeeft;
die zijn hoop in 't hach'lijkst lot
vestigt op den Heer, zijn God.
Psalm 146 : 3*

Heden ging naar zijn eeuwig huis, met het vaste geloof in Jezus Christus zijn Heere, mijn lieve man, onze vader en opa

Hendrik Langerak,

op de leeftijd van 66 jaar.

Utrecht: J. C. LANGERAK-BAKKEREN

Den Haag: ROB en LUCIE
Ingrid, Rikkert

Ouderkerk a.d. Amstel: MIEKE en JAAP
Marije, Emilie, Inge

Maarssen: JENNEKE en WIM
Ruth, Esther

Zeist: BRAM en NETTIE
Sabine, Pascal, Chrétiënne

Zeist: WENDELMOET en JOS
Sara, Lotte

Maarssen: ERIK en ANKIE
Dagmar, Riemke

Rotterdam: EWOUDE-JAN en WILMA

Utrecht: OLFERT
KARINE
KOSTIJN

13 mei 1982
Pr. Marijkelaan 7
3583 XA Utrecht

PLAATS

UW FAMILIEBERICHTEN

IN DIT BLAD !

Voor al uw

handels- en familiedrukwerk - boeken folders enz.

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist